

זה יכול לקרות כאן!

אני קורא לאט. התחלתי לקרוא את סיפרו של עמוס קינן, הדרך לעין-חרוד, אחרי חצות, וגמתי רק לפנות בוקר. לא יכולתי להפסיק.

הספר כתוב בשני מישורים. למראית-עין, זהו ספר-מתח פשוט, חסכני כסגנונו, יבש, גרוש פעולה. קינן הוא מעריץ גדול של דשאל האמט, הסופר האמריקאי בעל סיפריה-המתח, והוא מחזיק אצלו את כל כתביו. הדרך לעין-חרוד כתוב במסורת אמריקאית זו. אבל הפשוט מטעה. כי מתחת לסיפורה-המתח חבוי עולם שלם של חרדה.

הסיפור מתרחש אחרי ההפיכה. אין הקורא יודע איך ומתי התרחשה. המצב כבר קיים: בארץ-ישראל השלמה שולטת דיקטטורה צבאית, משהו בין המדינה הנאצית והדיקטטורה הנוכחית כסאל-וואדו. את האינטלקטואלים, השמאלנים, הערבים ושאר מתנגדיה-המישטר הורגים במקום, או מוציאם-להורג אחרי עינויים.

בעל-הסיפור — קינן עצמו — מנסה לברוח מתל-אביב לעין-חרוד, שם עדיין קיים, לפי השמועה, כיס של התנגדות. בחברת פליט ערבי, שלגביו כל היהודים הם אותו הרבר, ושאינו מבריל בין שמאלנים ופאשיסטים, הוא עושה את רצונו. הוא שוכה תת-אלוף, וכך הם עושים את רצונם בווארדי-עארה, אחרי שעברו על פני עין-חרוד, שנמחקה מעל פני האדמה. המציאות בגיהנום הדיקטטורה הרצחנית אינה מתוארת לפרטיה. נרמה לי שזוהו עיקר הוועה שבסיפור-סיטו זה: שמציאות זו כאילו מובנת מאליה, ושאינו צורך לפרט אותה. זהו גם המסר: שזה יכול לקרות כאן. איש מן הפאשיסטים אינו אומר דבר שאינו נאמר כבר היום בחוגים מסויימים.

קוראים רבים יתקוממו למימרא הרברים. האם אפשר להעלות על הדעת שזה"ל יהיה כזה? הוא מתאר אותונו כמו ואפן-אס"א? אמר לי אלוף, שכבר הספיק לקרוא את הספר. הוא אפן-אס"א היה החלק המחוייל של האירגון הפושע, שאוגדותיו צורפו למיסגרת הצבא הסדיר.

אי-אפשר להעלות בדבר הזה על הדעת. אך פיתאום זה עולה על הדעת. בעיני הצעירים במחנה-הפליטים הדישה, למשל, זה"ל כבר נראה כך היום. האם עלול זה"ל — הצבא שלנו — לעבור שינוי מהותי כזה? האם יקומו מחר אלופים ויתנהגו כמו אלוף-פיקוד-הצפון בספר. מישוה המוכיר איכשהו את אמיר דרווי בגילגול חדש? (למרות הכל מתאר קינן את האלופים כסופרמאנים, אם כי מעוותים.)

זהו ספר שגומרים אותו בנשימה עצורה, במועקה גוברת. ורק אחרי שגומרים אותו הוא מתחיל לעבוד בתוך התודעה של הקורא, כמו פצצת שהייה. אין זה סוג של ספר שאפשר להמליץ עליו. זהו פשוט ספר-חרובה.

להיות קצין עברי

אחרי הלילה שביליתי עם הדיקטטורה הצבאית של עמוס קינן, נפגשתי בנזקק עם זה"ל כמו שהוא. בפורום של קצינים בכירים. השתתפתי שם בוויכוח על תפקיד התיקשורת בעיתות-מילחמה. אחרי הקצינים הדימוניים בספר, מראה הקצינים האמיתיים היה מרגיע למדי. אך אחרי לילה כזה לא יכולתי שלא לשאול את עצמי, בשעה שבטתי חף על פני עשרות סגני-האלופים, אלופי-המישנה, התת-אלופים והאלופים: האם יש כן מישוה המסוגל למלא, בעור חמש או עשר או עשרים שנה, את התפקיד המתואר על-ידי קינן?

הרושם שלי הוא שלא. נרמה לי שהקצונה הבכירה של זה"ל היא, הכל, מתונה יותר ונבונה יותר מאשר המיסטר המדיני. לא דיברתי על פוליטיקה, אלא על מהות היחסים בין צבא ותיקשורת.

נהג כמה מן המחשבות שעלו על דעתי במהלך הדיון ושהשמעתי אותן: מילחמת-הלבנון היתה תווייה חדשה לצה"ל מבחינת התיקשורת. עד כה התנהלו מילחמות זה"ל במידבר, וניתן היה להטיל פיקוח על התיקשורת האזרחי והמקומית. בלבנון זה היה בלתי-אפשרי. נכירות היתה מוקד של התיקשורת העולמית. צוותות-הטלוויזיה מכל העולם הקדימו את העיתונאים הישראליים בשרדה-הקרב, וליוו את כל מהלכי המילחמה מקרוב, משני הצדדים.

אי-אפשר להסתער על עיר גדולה מבלי שהרבר יצטייר תוך כמה שעות על מיליוני מסכרטי-טלוויזיה ברחבי העולם. כאשר מופיעים על המיקע תצלומים של ילדים הרוגים ונתיים הרוסים, אין טעם להתווכח על מיספר הקורבנות וכמות הנזק. התצלומים מרברים בשפה משלהם. התצלומים גם מגיעים הביתה, לעורף — אם כאמצעות התיקשורת המקומית, אם באמצעות התיקשורת הורה, הריווחים מעוררים ויכוח מבית, ואם אין הנחיצות של המילחמה מוכנת מאלה, יתערער הקונסנוס הלאומי. בחברה חופשית אי-אפשר למנוע את הורם החופשי של המידע, גם במילחמה.

ככל פעולה של זה"ל לעתיד, יהיה צורך לקחת בחשבון את קיום התיקשורת כאחת הבעיות — לא כבעייה נלווית, שיש לה פתרונות טכניים, אלא כמרכיב מהותי של המיבצע עצמו. מי

שמתעלם מכך. כפי שעשו מתכנני מילחמת-הלבנון, מזמין צרות חמורות מאוד.

אין כאן שאלה טכנית. הצבא האמריקאי בגרנדה והצבא הבריטי באיי-פוקלאנד יכלו למצוא פיתרון טכני — לסגור את זירת-הקרב לפני התיקשורת. אך זה היה אפשרי רק מפני שהזירה היתה רחוקה ומנותקת, והמילחמה היתה קצרה. במילחמה אמיתית, כמו מילחמותינו, הרבר אינו אפשרי.

זה לא נעים. כל קצין היה בוודאי רוצה שחיליו יהיו מלוכדים באמונה בצירקת המילחמה, ושמהוריהם יעמוד עורף מגוייס, מלוכד ומאוחד. זה ניתן להשיג במישטר הסובייטי. אפשר לקנא בקצינים סובייטיים. אך בראך אין זה אפשרי — אלא אם כן תהיה לנו ארץ אחרת. (כאן יכולתי להזכיר את סיפרו של קינן, אך התאפקתי.)

כסופו של דבר, הכל מתמקד בשאלה יסודית: באיזו חברה ישראלית אנחנו רוצים? ומכאן: באיזה צבא אנחנו רוצים? אנחנו רוצים בחברה חופשית, פתוחה, לא אוהדים בני-הדור, אנחנו רוצים בצבא שיגן על החברה הזאת ושיהיה חלק ממנה, אף שהמיסגרת הצבאית מחייבת, כמוכן, כללי-מישמעת מיוחדים. תפקידו של הקצין בחברה הדמוקרטית אינו קל. למראית-עין יש כאן סתירה מהותית. הצבא מעוניין בסדריות של מהלכיו, בנייתו המידע בעיתות-לחימה, בליכוד מלאכותי של העורף, בלהט לאומני של חיליו. לכאורה, כך נוח יותר להילחם. אבל יש כאן פירכה.

ההיסטוריה הוכיחה כי כסופו של דבר החברה הדמוקרטית עולה על הדיקטטורה גם בעיתות מילחמה. הרודנות מקנה לצבא יתרונות מסויימים בטווח הקצר. אך בטווח הארוך, בריטניה הדמוקרטית, בהנהגת איש כמו וינסטון צ'רצ'יל, היתה יעילה יותר מאשר גרמניה הפאשיסטית, בהנהגת מנהיג בלעדי כמו אדולף היטלר. לא גרמניה היעילה ייצרה את הפצצה האטומית, אלא ארצות-הברית החופשית, על מדעניה החופשיים.

כדי לקיים חברה דמוקרטית בעיתות-מילחמה, דרוש ויכוח חופשי וזרם חופשי של מידע. ויכוח זה נשפך גם אל תוך הצבא. החיילים הם אזרחים במדים, יש להם ריעות, הם שואלים שאלות ומבטאים ספקות. לכאורה זה מקשה על הצבא, אך למעשה זה סימן של בריאות ורוקא. לא נסיון להחניק זאת באופן מלאכותי, בכפי או במאניפולציה, לא יצלח.

כדי לקבל מציאות כזאת, דרושה אמונה רבה בחוסנו של העם ובחוסנו של הצבא. יש בליבי אמונה כזאת. יתר על כן: אני טוען כי דרוקא מילחמת-הלבנון הוכיחה שאמונה זו היא במקומה. כי מילחמה זו, שלא התבססה על קונסנוס לאומי, שחלקים בעם ובצבא עצמו חולקת עליה, מוכיחה כי החוסן הבסיסי מחזיק מעמד גם במיבחן הקשה ביותר. זה"ל לא נשבר, למרות הוויכוחים הנוקבים. והעם לא נשבר. למרות הוויכוח העמוק, המכאיב, הממאיר, הוא נשאר מאוחד. החישוקים שלו לא נשברו.

נכון שלקצין צבא כזה דרוש כוח נפשי, כושר-מנהיגות ורמה אינטלקטואלית ואנושית גבוהה יותר מכפי שנדרש מקצין סובייטי או סלוואדורי. אך על כך צריכה להיות גאווה. אשר לעורף, גם בעיתות-מילחמה — ואולי דרוקא בעיתות-מילחמה — ררוש זרם חופשי של מידע. התיקשורת הישראלית בכללותה אינה מספקת מידע רב מדי אלא להיפך, פחות מדי מידע. למשל, אילו ידע הציבור לפני המילחמה מיהן ומהן הפלאגות, מה הכושר האמיתי שלהן ומה כוונותיהן, יתכן מאוד שכמה החלטות מוטעות לא היו מתקבלות, וחיי חיללים היו נחסכים.

זרם המידע הוא חיוני לאזרחים, כדי שיוכלו לתפקד בחברה הדמוקרטית בעיתות שלום ומילחמה, והוא דרוש גם למיסטר המדיני עצמו. כל צימצום של חופש-המידע הוא אסון למדינה, ובעיתות-מילחמה על כוח כמה וכמה. אני סבור כי זה"ל מסוגל להתמודד עם הבעיות האלה. עצם קיומו של ריון זה, שבו הושמעו הדעות מכל הצדדים, היה סימן מעודד לכך.

לא כדאי לרמות

אבי, שהיה בגרמניה בנקאי ואיש-כספים, לימד אותי בגיל רך

שלא כדאי לרמות. לא זה בלבד שלא יפה לרמות, אלא שגם לא כדאי לרמות. אתה יכול להתחיל על הסכם עם מישוה, שבו אתה מרוויח והוא מפסיד, אמר. אבל במוקדם או במאוחר הוא יבין שזה הסכם לא טוב, ואז יפר אותך.

לכן, אמר, כשאתה עושה הסכם עם מישוה, תחשוב מראש גם על הצד שלו. תשאל את עצמך: האם זה גם טוב בשבילי? לפעמים כדאי לך לתת לו יותר מכפי שהוא מוכן לקבל. כי רק כך תבטיח שההסכם, שאתה מעוניין בו, אכן יקויים. הסכם טוב הוא זה שכדאי ל שני הצדדים לקיים אותו. אולי תרוויח ממנו קצת פחות, אך אתה יכול להיות בטוח שההסכם באמת יחזיק מעמד.

כשכבא אבי ארצה למד — כמו הרבה ייקים אחרים — שבארץ קיים מוסר מיסחרי שונה לגמרי, שהובא הנה מארץ אחרת. העקרון היה: ססה להרוויח במכה הראשונה כמה שאפשר יותר, רמה את הוולת, אל תחשוב על עיסקה שניה עם הצד השני. קח מה שאתה יכול לקחת והסתלק.

התוצאה היתה שרוב הייקים הפסידו במהרה את כל הכסף שהביאו עימם, וכך גם אבי. אבל במרוצת הזמן ניצחה השיטה של אבי דווקא. קיימת כיום בארץ רמה גבוהה למדי של מוסר מיסחרי, ככל שהתגבשה החברה הישראלית, נוכחו הכל לדעת שמישטר של רמאות אינו כדאי לאורך ימים. אין הוא מאפשר קיום חיי-כלכלה תקינים, והכל יוצאים מפסידים.

אולם חוכמת-חיים זו ניצחה רק במערכות-פנים. זוהי, אגב, תופעה מעניינת שאין לי הסבר לה. בעולמנו, קיים מוסר כפול. יש מוסר אחד בין אדם לרעהו. יחסים אלה כפופים גם לחוק ולמישפט. ואילו בין עם לעם עדיין פועל חוקה-ג'ונגל. לא זה בלבד שאין למעשה חוק בינלאומי ומישפט בינלאומי, אלא שגם מוסר בינלאומי איננו.

אדם שיתבייש לשקר לשכנו, משקר במצח נחושה לקהילה הבינלאומית, ואף רואה בכך את שיא הפטריוטיזם. מי שלא יעלה על דעתו לגנוב, לשרוד ולרצוח אזרחים אחרים, יעשה את כל אלה בחרדה ובששון. "למען המולדת".

נורמות, שנקבעו בעיקבות נסיון של מאות בשנים, אינן מופעלות כלפי עמים אחרים.

וכתוצאה מכך: חוכמת-חיים פשוטה, האומרת לך לנהוג כך או אחרת כחיי הימים שלך, שובתת כאשר אתה מטפל בעם אחר. המדינאים עושים מעשי-איוולת שמוכרה-חמוצים בשוק לא יעשה כמותם ביחסיו עם לקוחותיו. בלשוננו של מוכרי-החמוצים הנ"ל אפשר היה לטבוע פיתגום: כשאתה מתעסק עם ארץ אחרת, השכל בתחת.

כל זה לא להסביר מה קרה לחוזה הישראלי-לבנוני. תחילה פלש זה"ל ללבנון והתקדם אל מעבר לכביש ביירות-דמשק. כשטח שהיה מוקף בכוחות זה"ל נבחר בשיר אלי-גמאיל כנשיא. הוא עמד להיכנס לארמונו הנשיאות בעכברה, שגם הוא היה מוקף בכוחות זה"ל. אחרי שנרצח, נבחר אחיו, אמין, באותן הנסיבות, ונכנס לאותו הארמון.

לפני כן הבטיח מנחם בגין כי חוזה-שלום ישראלי-לבנוני ירשמי ייחתם לפני סוף השנה (1982). התחיל משאומתן, הוא נמשך כימעת בלי-סוף, האמריקאים הפעילו את כל הלחץ האפשרי. לבסוף נכפה על אמין אלי-גמאיל הסר-הדישע להתחיל על חוזה כלשהו. הוא מסר לישראל ולסוכניה את השליטה על דרום-לבנון ("איווריי ביטחון"), כפה על לבנון יחסים כמסד-דיפלומטיים עם ישראל ("מישרי קישור") ועוד ועוד. ברור שהיה זה הסכם כפיה, שנחתם בשעה שצד אחד החזיק צבא-כיבוש גדול על אדמת השני. לכן לא היה שווה את הנזיר שהוא נכתב עליו. שכן הסכם, שנחתם בתנאים אלה, יכול להחזיק מעמד רק כל עוד קיימים תנאים אלה — כלומר, הכיבוש הישראלי.

אילו הפעילו או בירושלים את השכל הישר, היו מבינים כי הסכם כזה נוגד את המציאות הפנימית בלבנון, ושאינו לו שום סיכוי להחזיק-מעמד. ואכן, ההסכם לא אושר. מיסמכי-האישור לא הוחלפו, כנדרש בסעיף 10 שלו, ועל כן לא נכנס מעולם לתוקפו. לא היה כלל צורך לבטלו. בעות-המצח הרגילה שלו רמזו השבוע יצחק שמיר שביטול ההסכם מלמד שאין ערך להסכמים עם ערבים. נרמה לי שהוא מלמד בריוק את ההיפך: את חוסר-התכונה שבעשיית עסקאות לפי השיטות שהיו נהוגות באזורים מסויימים במזרח-אירופה.

ההבדל בין ההסכם הישראלי-לבנוני וההסכם הישראלי-מצרי גלוי לעין. המצרים חתמו מרצון מרצון חופשי על הסכם שום היו מעוניינים בו לא פחות מאשר ישראל, ולא רק כדי לסלק את זה"ל מסיני. נמאס להם לקיים מצב-מילחמה. אין להם שום עניין לבטל את ההסכם. מצב-השלום רצוי להם. החוזה לא התמוטט גם בשעת הפלישה ללבנון. המצרים יכלו להסתפק במחווה מינימלית חסרת-ערך, החותרת הזמנית של השגריר מתל-אביב. ההסכם מחזיק מעמד.

ואילו ההסכם השני של קמפ-דייוויד, בעניין הפלסטיני, שהיה כולו התחכמות והונאה הדדית, לא חי אף יום אחד.

גמא'אל